

7. Субботин М.М. Теория и практика нелинейного письма (взгляд сквозь призму “Грамматологии” Ж. Дерриды) // *Вопр. философии.* – 1993. – № 3. – С. 36-45.
8. Ch. Fernando On Idiom: Critical Views And Perspectives: [Exeter Linguistic Studies, 5 / Fernando, Ch., Flavell, R]. – Exeter: University of Exeter, 1981. – p. 18 – 48.
9. Fforde J. The Eyre Affair / Jasper Fforde – New York : VIKING – 2002 – 374 p.
10. Cambridge Dictionaries online [Electronic resource]. – Access mode : <http://dictionary.cambridge.org/>.

УДК 811.111

Ницполь В. І. (Івано-Франківськ)

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДИСКУРСУ ПЕРСОНАЖА-МАНІЯКА (на матеріалі Роману Джеймса Паттерсона «Along Came A Spider»)

Подана психолінгвістична характеристика дискурсу персонажа-маніяка за такими параметрами, як прагматика, цілісність, зв'язність, логіка, лексика, граматика та стиль. Наукова розвідка здійснюється на матеріалі роману Джеймса Паттерсона «Along Came a Spider».

Ключові слова: *дискурс, психолінгвістичний аналіз тексту, прагматика, цілісність, зв'язність, логіка, лексика, граматика, стиль.*

Представлена психолінгвістична характеристика дискурсу персонажа-маніяка на основі таких параметрів, як прагматика, цілісність, зв'язність, логіка, лексика, граматика, стиль. Наукове дослідження здійснюється на матеріалі роману Джеймса Паттерсона «Along Came a Spider».

Ключевые слова: *дискурс, психолінгвістичний аналіз тексту, прагматика, цілісність, зв'язність, логіка, лексика, граматика, стиль.*

The article deals with the psycholinguistic characteristic of a maniac as a fiction character considering such parameters as pragmatics, completeness, coherence, logic, vocabulary, grammar, and style. The research is based on James Patterson's novel “Along Came a Spider”.

Key words: *discourse, psycholinguistic analysis of a text, pragmatics, completeness, coherence, logic, vocabulary, grammar, style.*

У сучасній лінгвістиці немає однозначного тлумачення терміна «дискурс». Ф. Бацевич розглядає дискурс як «сукупність мовленнєво-мисленнєвих дій комунікантів, пов'язаних із пізнанням, осмисленням і презентацією світу мовцем і осмисленням мовної картини світу адресата» [1, с. 138]. В. Григор'єва вважає, що в художньому дискурсі змістом повідомлення є особистість, а основою — дискурс мовця та персонажів [4, с. 91]. На думку Н. Кондрагено, для вивчення художнього дискурсу необхідно не тільки враховувати власне текстові параметри, але й аналізувати його прагматичний характер [5, с. 6-7]. На нашу думку, всебічне дослідження художнього дискурсу можна здійснити за допомогою психолінгвістичного аналізу. В. Белянін пропонує такі параметри психолінгвістичного аналізу дискурсу, як прагматика, цілісність, зв'язність, логіка, лексика, граматика та стиль, що дає змогу також окреслити психолінгвістичну характеристику персонажа художнього твору [2, с. 47].

Актуальність теми статті зумовлена зростаючим інтересом до психолінгвістичних досліджень, які дають змогу розглянути комплексну характеристику особистості. Психолінгвістична характеристика художніх персонажів мало досліджена, а персонажі-маніяки, за нашими даними, узагалі не вивчалися у психолінгвістиці. Оскільки одним із найвідоміших американських письменників, який звертається до теми маніяків та серійних вбивств, є Джеймс Паттерсон, його роман став матеріалом нашого дослідження.

Мета статті – психолінгвістичний аналіз дискурсу персонажа-маніяка на матеріалі роману Джеймса Паттерсона «Along Came a Spider». Мета передбачає виконання таких завдань: здійснити психолінгвістичний аналіз дискурсу персонажа-маніяка та визначити головні параметри цього аналізу.

В. Белянін вважає початковим етапом аналізу дискурсу особистості вивчення його **прагматики**. На думку дослідника, важливо те, для чого написаний текст, на кого він орієнтується, що ховається за текстовим наповненням та що саме автор хотів виразити (скаргу, погрозу, жаль тощо) [2, с. 247]. У романі Джеймса Паттерсона «Along Came a Spider» із реплік маніяка Гарі можна зробити висновок, що він хоче виразити доказ своєї неперевершеності: «*I am Gary Soneji! I am Himself... You're in the presence of the world-famous kidnapper. This is like a free-for-nothing demonstration. So watch closely. You might learn something. Gary Soneji has been places, he's seen things you'll never see in your life*» [6, с. 100]. Сонеджі називає себе не просто відомим, а всесвітньо відомим: «*world-famous kidnapper*»; каже, що бачив таке, що «звичайні» люди ніколи не бачили за все своє життя: «*Gary Soneji has been places, he's seen things you'll never see in your life*»; і крім того, в останній фразі говорить про себе в третій особі, що, на нашу думку, ще більше підсилює його зарозумілість. Гарі дуже часто демонструє цю вищість: «*I'm Gary Soneji. You all got that? I'm The Man himself. You folks have found me, so to speak. You're all big heroes*» [6, с. 100]. У цьому прикладі він вкотре повторює своє ім'я, називає себе «*The Man*

himself», а людей – «folks», показуючи цим свою перевагу над ними. Крім того, він іронічно величає їх героями тільки тому, що вони зустріли його.

За текстовим наповненням дискурсу виділяються високі розумові здібності Гарі Сонеджі, адже, як пише Паттерсон, він детально й довго планує свої злочини: «*He'd planned for everything, including the weather*» [6, с. 7], «*He'd had escape plans in mind since he'd been fifteen or sixteen years old*» [6, 92]. Він добре знає математику, що можна зрозуміти зі слів його дружини: «*He's a very bright man. He could easily have his Ph.D. in math*» [6, с. 93] та зі слів директора школи: «*He was even better than advertised. If he wasn't really a math teacher before he came here, I'd be totally amazed*» [6, с. 42]; багато читає, що підтверджується описом його кімнати: «*Several hundred books, and at least that many magazines, were piled in the single small room*» [6, с. 36]. Найбільше його цікавить кримінальна література, проте він обізнаний із художньою літературою також, у тому числі із творами Стівена Кінга: «*He loved Stephen King, identified with His Weirdness, and wished The King would write about all the smiley fools in America. He could see the dust jacket for King's masterpiece—Balloonheads*» [6, 58]. Із цього прикладу можна зрозуміти, що Сонеджі не тільки читає і любить твори Стівена Кінга, а й проявляє фантазію і придумує нову назву книжки, яка могла б стати шедевром, на його думку: «*masterpiece — Balloonheads*». Книжка була б про всіх усміхнених дурнів Америки: «*all the smiley fools in America*», що вказує на його зневажливе ставлення до американського суспільства. Сонеджі також володіє чудовою акторською майстерністю: «*He was another De Niro — no doubt about that — only he was an even better*» [6, 98]. Це порівняння його з Робертом Де Ніро і навіть перевага над відомим актором вкотре проявляє його здібності, висвітлені в тоні його вищості відносно інших людей. Отже, на цьому етапі дослідження можна розглянути головні наміри та здібності художнього персонажа.

Наступним параметром психолінгвістичного аналізу є **цілісність** художнього дискурсу. На думку І. Гальперіна, завершеність чи незавершеність дискурсу допомагає зрозуміти настрій та стан автора [3, с. 84]. У романі «*Along Came a Spider*» дискурс Гарі Сонеджі характеризується деякою змістовою незавершеністю, що додає його характеру більшої загадковості, наприклад: «*Well, daddy's little man. It's our time now, - he muttered to himself*» [6, с. 8]. Він не пояснює, для чого саме прийшов час, проте беручи до уваги контекст, стає зрозумілим, що під цими словами мається на увазі час слави. Іноді він ставить запитання, знаючи, що самому доведеться і відповідати: «*Either of you guys want a Coke? - he called out to the drugged, comatose children. - No? Okay then, but you're going to be real thirsty soon*» [6, с. 22]. Так він залишає інтригу і кожен у своїй уяві домальовує завершення того, чому діти будуть спрагли, і що він збирається з ними робити. У цьому випадку незавершеність нагнітає страх, що і мав на меті Гарі. Деякі його речення короткі і обірвані: «*Hi, Mom! Look who's on TV. It's the Bad Boy!*» [6, с. 31]. Вони створюють іронічне обрамлення і знову ж таки підкреслюють його бажання виділитись із натовпу. Крім цього такі обірвані речення можуть свідчити про нервово збудження людини, яке дійсно може бути присутнім у Гарі [2, с. 104].

При дослідженні **логіки** дискурсу особлива увага звертається на вигадані ситуації, а саме на правдиву та неправдиву інформацію, оскільки вони в більшості випадків можуть різнитися між собою [2, с. 91]. У романі Паттерсона це також помітно, оскільки персонаж Сонеджі є дуже майстерним брехуном і сам це визнає: «*What can I tell you, Bobby—I am a psychopathic liar, after all*» [6, с. 194]. Із тексту можна зробити висновок, що перед тим як збрехати, Гарі добре обдумує свої слова: «*Gary thought about it carefully before he said a word. Then he said, "I love you so much, Missy. I love you and Roni more than I love my life itself." Gary lied, and he knew it was a pretty good one*» [6, с. 78]. Слова «*I love you so much*» та «*I love you more than I love my life itself*» досить банальні: їх часто повторюють один одному закохані люди, їх говорять батьки своїм дітям. Це кліше, які Гарі використовує для маніпуляції та обману своєї сім'ї. Почуття любові йому не відоме, він любить тільки себе і славу: «*I want to send out another message over the TV, I guess. I want the fame I so richly deserve,*» he finally said. «*I want to be the scariest man in America*» [6, с. 85]. Ці фрази виказують його справжні бажання і є правдивими. На відміну від брехливих речень, він говорить про те, що він хоче, а не про свої почуття. Він декілька разів повторяє слова «*I want*», що підтверджує його егоїзм та егоцентризм, коли на першому місці мають бути його потреби.

Зв'язність тексту показує зв'язок речень та членів речення між собою [2, с. 194]. Якщо дискурс характеризується великою кількістю обірваних речень, то можна зробити висновок, що мовна особистість не постійна, досить легко може пристосовуватись до обставин, змінювати образи, що проявляється і на прикладі Гарі: «*I'm the star here! I'm Soneji! Murphy! Whoever I want to be!*» [6, с. 218]. Більшість його реплік саме такі – обірвані. Він не будує довгі речення й уникає сполучників. Його речення короткі, але експресивні. Проте коли йому потрібно чогось добитись, він використовує добре структуровані та добре зв'язані речення: «*I am going to get the truth from you right now. Then I'll go get my money, wherever you've stashed it. I'll come back and kill you, but nicely—no theatrics. Who knows, you might even manage to escape while I'm gone. That's doubtful, but hope springs eternal. I have to tell you, Michael, that's the option I'd choose*» [6, с. 224]. У цьому прикладі вже зустрічаються зв'язні елементи, такі як: *then, and, wherever, but, who knows, even, while*, і речення помітно складніші, що говорить про можливість Сонеджі правильно будувати й з'єднувати між собою члени речень та самі речення, проте і в наведеному прикладі наявний елемент переривання, позначений тире: «*but nicely — no theatrics*», що підтверджує нестабільність його характеру.

У психолінгвістичному аналізі дискурсу потрібно брати до уваги **лексичне** різноманіття, тобто відношення кількості різних слів до загальної кількості [3, с. 52]. Частота використання слів певної семантичної групи може розповісти про вподобання та пріоритети людини. Аналізуючи дискурс Гарі Сонеджі, одразу помітним стає часте використання слів, пов'язаних із семантичними групами «*crime*» та «*fame*». Перевага цих семантичних груп може вказувати на бажання героя твору досягнути слави за допомогою злочину. Одним із найбільш вживаних слів є слово «*kidnap*». Воно було використано 164 рази й показує, що головний інтерес

досліджуваного персонажа полягає у викраденні дітей. Це також можна проілюструвати таким прикладом: «*How I was fascinated, absolutely enthralled, obsessed with kidnapping children. Having them completely under my control*» [6, с. 180]. Тут помітно, скільки емоцій викликає в цього маніяка контроль над дітьми, він почувається піднесено і використовує три емоційно забарвлені епітети *fascinated, absolutely enthralled, obsessed* для підсилення експресивності свого повідомлення. Це все підтверджує його зацікавлення у злочинній діяльності.

Граматика художнього дискурсу може бути примітивною, простою, складною чи з певними порушеннями правил [2, с. 213]. Граматика дискурсу Гарі Сонеджі характеризується, в основному як проста, наближена до примітивної, оскільки більшість речень короткі, й часові форми не завжди використовуються в повному обсязі. Розглянемо повідомлення від Гарі Сонеджі з в'язниці до полісмена Алекса щодо його знайомої, котрій призначили смертну кару: «*Alex, Did she sob, and whine, and beg for forgiveness before they pricked her? Did you shed a tear? Remember me to the family. I want to be remembered. Always. Son of L.*» [6, с. 222]. У цьому прикладі помітним порушенням граматики є використання у першому запитанні часової форми *Past Simple* замість *Past Perfect*. Це робить повідомлення граматично простішим, але не впливає на багатство його мови, що проявляється у використанні кількох синонімів одночасно: «*sob*», «*whine*», «*beg*», які пов'язані між собою за допомогою сполучника «*and*». Цей сполучник один раз вживається граматично правильно, а другий раз повторюється для привертання уваги. Використання наказового способу — «*Remember me to the family*» — може свідчити про бажання Сонеджі керувати людьми, а наявність «слова-речення» *Always* підсилює цей ефект, оскільки воно також спонукальне. Крім цього, це слово-речення показує маніакальну впевненість у собі, адже змістом є поняття безмежності. Ця безмежність вмістилась в одному слові, а це одне слово є цілим реченням. Цей парадокс може підтверджувати думку про те, що Гарі хоче здаватись загадковим та непереможним генієм.

Стиль дискурсу є завершальним етапом психолінгвістичного аналізу, який допомагає зрозуміти темперамент людини та додати ще декілька рис до загальної характеристики [2, с. 87]. Стиль Сонеджі не є однорідним. У ньому чергуються імпульсивні вигуки: «*I'm the star! Not you!*» [6, с. 214] та спокійні речення: «*I'll have to cut off your penis here and now, put it in your mouth as a convenient gag, and then torture you with little flesh cuts, hundreds of cuts, starting with the face and neck, until you tell me what I need to know*» [6, с. 203]. Велика кількість вигуків, окличних речень свідчить про темперамент холерика, а наявність речень із страшним змістом, які подані в рівному спокійному тоні — про його жорстокість. У вищенаведеному прикладі жорстокість змальована не в сухому вигляді, а в усій фантазії притаманній цьому маніяку: «*cut off your penis here and now, put it in your mouth as a convenient gag*. Такий спокійний тон використовується в контрасті із жахливим змістом слів для погрози та для досягнення мети: «*torture you with little flesh cuts... until you tell me what I need to know*». Те, що його стиль такий неоднорідний, тобто поєднання такої спокійної виваженої холонокровності та імпульсивності, може говорити про нестабільність у думках та характері Гарі, де він виникає в протилежних образах ображеного хлопчика: «*She put me there, down in the basement. It was our cellar, and she put me down there almost every day*» [6, с. 115] та впевненого в собі злого генія: «*Just look at you. Look at you now. Genius is in the details, right?*» [6, с. 32]. Це дає можливість зробити висновок, що персонаж дуже гнучкий і легко може пристосовуватись до різних обставин.

У його стилі також наявна філософська нотка роздумів: «*He was fascinated by this condition known as fame. He thought a lot about it. Almost all the time. What was fame really like? How did it smell? How did it taste? What did fame look like close up?*» [6, с. 7]. Так, він міркує про славу, не як про щось абстрактне, а про щось, що має свій вигляд: «*What was fame really like?*», запах та смак: «*How did it smell? How did it taste?*». Такі запитання турбують його дуже часто, що вказує на характер особистості, здатної до глибоких роздумів та неординарного способу мислення.

Отже, проаналізувавши художній дискурс персонажа-маніяка Гарі Сонеджі роману «*Along Came a Spider*», можна зробити висновок, що завдяки вербальній поведінці персонажа стає можливим здійснення характеристики його звичок, повадок та життєвих переконань. За допомогою психолінгвістичного аналізу можна побачити, як різні критерії дискурсу проявляють ті чи інші якості маніяка: при розгляді текстового наповнення маніяк Джеймса Паттерсона постає розумним, жорстоким, здатним до детального планування злочинів та до зміни образів; на граматичному рівні проявляється його логічний, проте нестандартний спосіб мислення; дослідження лексики показало, що у злочинній діяльності його найбільше цікавлять викрадення дітей та знущання над ними, що бере початок ще з поганого ставлення до нього в дитинстві.

Подальша перспектива досліджень полягає у вивченні психолінгвістичної характеристики образу маніяка в дискурсі інших відомих американських художніх творів XX століття.

Список літератури

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. — К. : Академія, 2004. — 344с.
2. Белянин В. П. Психолінгвістика: учебник / В. П. Белянин. — М. : Флинта, Московский психолого-социальный институт, 2009.— 420 с.
3. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / Гальперин И. Р. — М. : Наука, 1981.— 296 с.
4. Григорьева В. С. Дискурс как элемент коммуникативного процесса: прагмалингвистический и когнитивный аспекты : монография / Григорьева В. С. — Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2007. — 288 с.
5. Кондратенко Н. В. Український модерністський і постмодерністський дискурс: комунікативно-прагматичний та текстово-синтаксичний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Н. В. Кондратенко. — Київ, 2012. — 40 с.
6. Patterson J. *Along Came a Spider* / James Patterson. — New York : Warner Books, 1992. — 223 p.